

גרינלנד במוקד המאבק בצפון הגבוה

ד"ר ניר לויטן

מבט מבס"א, מס' 2,325 21 בינואר 2025

תקציר: התחרות הגוברת בחוג הארקטי מעלה לסדר היום הציבורי את מעמדה האסטרטגי של גרינלנד. האי הארקטי הנמצא בריבונות דנמרק חיוני גם לאינטרסים האמריקניים לנוכח הנוכחות הצבאית של רוסיה וסין ונתיבי השיט הסמוכים. אינטרסים אלה מובילים להבנות חשאיות בין דנמרק לבין ארצות הברית במטרה לשמרם.

בחירתו של דונלד טראמפ כנשיא ארצות הברית עוררה מחדש עניין במעמדו האסטרטגי של האי גרינלנד, במיוחד בעקבות הצעתו לרכוש אותו מדנמרק. גרינלנד, שבשליטת דנמרק, מהווה חלק מרכזי באזור הארקטי, אזור שהפך לזירה אסטרטגית משמעותית. ממשל טראמפ הקודם כבר הציע לרכוש את האי מדנמרק ולחשיבותו הגאופוליטית נלוו גם קריאות של תושבי האי האינואיטים לעצמאות מלאה של הממשל המקומי בנוק (עיר הבירה של גרינלנד) מדנמרק. בשבוע האחרון אמירות מטעם טראמפ על כוונותיו החריפו את המתיחות, אף שדנמרק מנהלת מגעים חשאיים להרחבת הבסיסים הצבאיים של ארצות הברית.

חשיבותו של האזור נובעת מהפשרת הקרחונים ומהפוטנציאל הכלכלי והאסטרטגי הגלום בכך, כמו גם ממאמצייהן של מעצמות כמו ארצות הברית, רוסיה וסין לחזק את נוכחותן הצבאית בו. בשנת 2014, תבעו דנמרק וגרינלנד שטח של 895,000 קמ"ר מעבר לקוטב הצפוני ועד לגבול האזור הכלכלי הבלעדי הרוסי. לדנמרק יש גם תביעות על רכס לומנוסוב בו היא רואה שלוחה גיאולוגית של גרינלנד. מנגד לרוסיה יש תביעות טריטוריאליות מול נורווגיה שהרחיבה את המדף היבשתי שלה כך שיכלול את אזור ים ברנטס, האוקיינוס הארקטי והים הנורווגי.

דנמרק שפועלת רשמית לשימור ריבונותה באזור, עדיין נאבקת על שימור הזהות הדנית וקביעת סדר היום באי הארקטי שלו מורשת ארוכה של מאבקי שליטה. בסוף 1826, נחתמה אמנת סחר בין דנמרק, שוודיה ונורווגיה, שכללה הכרה בריבונות הדנית על גרינלנד, איסלנד ואיי פארו. עם זאת ויליאם סיוארד (William H. Seward), מזכיר המדינה של ארצות הברית בין 1861-1869 שהוביל את רכישת אלסקה מרוסיה, הציע גם ש ארצות הברית תרכוש את גרינלנד ואיסלנד מדנמרק ללא הצלחה.

במלחמת העולם הראשונה מכרה דנמרק לארצות הברית את איי הודו המערבית, ובתמורה זכתה להכרה אמריקנית בתביעתה להרחיב את ריבונותה לכל גרינלנד. ב-

1919 העניק שר החוץ הנורווגי הכרה מפורשת של ממשלתו לבעלותה של דנמרק על גרינלנד, בעקבות משא ומתן שבסיומו הועבר האי שפיצברגן שבאזור הארקטי לידי נורווגיה. באביב 1933 פורסם פסק דין מכריע שהכיר בריבונות דנמרק על גרינלנד כולה כחלק ממאבק משפטי בין דנמרק לבין נורווגיה. טריבונל השופטים דחה את הטענות הנורווגי כי חלקים מגרינלנד היו שטחי הפקר ולאחר פסק הדין הכריזה ממשלת נורווגיה על ביטול בעלותה במזרח גרינלנד, ובתמורה הודיעה דנמרק כי לא תפגע באינטרסים הכלכליים של נורווגיה באי.

קפיצה קדימה לימינו ובהתאם להתפתחויות בשנים האחרונות: דנמרק אימצה אסטרטגיית הגנה מחודשת באזור הקוטב הצפוני, הכוללת את גרינלנד ואת איי פארו. כתוצאה מכך, היא האיצה את התחמשותה תוך שאיפה לשיתוף פעולה ביטחוני הדוק עם מדינות נורדיות בהגנה על תשתיות קריטיות. במיוחד באזורים הארקטיים והים הבלטי. במטכ"ל הנורווגי הגדילו את שיתוף הפעולה הנורדי באמצעות הקמת מפקדה צבאית אווירית נורדית כחלק ממבנה הפיקוד של נאט"ו. בנורווגיה מציינים כי יש להכיר את האתגרים הצבאיים לאורך הגבול הפיני-רוסי, מיקומו האסטרטגי של האי גוטלנד השוודי בים הבלטי וחיבור המיצרים הדנים (Lillebælt) המהווים חיבור בין הים הבלטי לבין הים הצפוני.

לצד זאת התחייבה דנמרק להיות שחקן משמעותי בחוג הארקטי. בדצמבר 2019 בפסגת נאט"ו בלונדון, חשפה ראש ממשלת דנמרק, מטה פרדריקסן, את תוכניותיה להוציא מאתיים מיליון יורו על קידום אסטרטגיה מחודשת לאזור הארקטי, וביוני 2022 הסכימו דנמרק ואיי פארו על התקנת מערכת מכ"ם מוקדמת בסביבת האיים. בעקבות המלחמה באוקראינה, האריכו איי פארו את האיסור על כלי שיט רוסיים להיכנס לנמליהם, מהלך המתיישב עם המחויבות של ממשלת דנמרק להרחבת תשתיות ההגנה, עם התחייבות להשקעה ממוצעת של 143 מיליארד כתר דני בעשור הקרוב.

המהלכים האחרונים נעשו גם בלחץ הפנטגון שקרא להגביר את מעורבות דנמרק בצל חשש שהממשל בבירת גרינלנד, נוק, יתקשה לסרב להצעות נדיבות מסין להגברת החשיפה והפעילות הכלכלית באי. פעולות אלו מתכתבות עם המדיניות של דנמרק בגרינלנד שאסרה על חברה סינית לבנות שדה תעופה באי. האמריקנים גם מיישמים תרגילים רחבים יותר באזור ודיוויזיות מוטסות עורכות אימונים להגברת הניידות שלהן ליעילה יותר בשדה קרב עתידי. כשהיחידות אלה פועלות בגרינלנד, הן פועלות על-פי משימות מטעם הפיקוד הארקטי המשותף.

לכן אף שהרטוריקה הלוחמנית של טראמפ לא זרה לדנים, הם מנסים לגבש הבנות ישירות ובחשאיות עם אנשיו כדי להגביר את הנוכחות האמריקנית באזור. גם אם בציבור הדני קיימת רתיעה מסגנון הדיבור, הממשלה בקופנהגן הספיקה לצבור ניסיון מכהונתו הקודמת של טראמפ, כיצד יש להתנהל עימו. ניתן להניח כי אנשי הממשל בקופנהגן מגבשים תוכנית פעולה ולכן יאפשרו לאמירות הפומביות של טראמפ לזכות בהון הפוליטי, אבל יבנו הבנות שקטות מולו להרחבת פעילות ארצות הברית.

יתרה מזאת ברית נאט"ו רואה במדינות הנורדיות גורם חיוני לחיזוק הביטחון האזורי ופיתוח אסטרטגיה צבאית ארקטית שתסייע בתיאום תרגילים רחבי היקף ברחבי האזור הנורדי. נאט"ו החלה גם בסדרה מחודשת של תרגילים ומבצעים שנועדו להגיב לאיום הצוללות הרוסי באזור. תרגילים אלה, בשם Dynamic Mongoose התקיימו בים הנורווגי ובאזורים הסמוכים להם וכללו את רוב הציים של הזרוע הצפונית של נאט"ו. הצטרפות שוודיה ופינלנד משנות במעט את המאזן הצבאי באזור ונועדה לסייע בפרויקטים הלא צבאיים, בעיקר אלה שקידמו המדינות בשנים האחרונות.

לכן יש להימנע מהסקת מסקנות על התנגשות מדינית בין האמריקנים לבין הדנים. האתגרים האחרונים מצביעים דווקא על שיתוף הפעולה באזור הארקטי. הממשלה בקופנהגן אישרה לאיי פארו לחדש פעילות מכ"ם מתקופת המלחמה הקרה. למעלה משני מיליון קמ"ר מהחוג הארקטי מנוטרים על-ידי ארבעה לוויינים: זוג אחד שוגר ב-2023; זוג שני ב-2024 זאת כדי לשפר את יכולות המודיעין של ארצות הברית וישנה סבירות גבוהה שהסכמה זו חלה גם על גרינלנד.

לצד החלטות אלה, קיים שולחן עגול של כוחות הביטחון הארקטי (ASFR) המשמש כפלטפורמה לראשי הצבא ממדינות ארקטיות וממדינות משקיפות לחיזוק שיתוף פעולה ביטחוני רב-צדדי. דנמרק גם מעודדת שיתופי פעולה עם נציבות האיחוד האירופי ו-Naalakkersuisut (ממשלת גרינלנד) שיזמו את הפורום הארקטי של האיחוד האירופי שעוסק בדיאלוג עם האינואיטים. בהקשר זה פועלת דנמרק כמקשרת בין האינטרסים של האיחוד האירופי לבין תושבי גרינלנד, בהשתתפות שר החוץ הנוכחי של דנמרק וראש הממשלה לשעבר, לארס רסמוסן Lars Løkke Rasmussen.

למנהיגים נורדיים יש ניסיון מוכח ביישוב מחלוקות אזוריות מבלי לסכן שיתוף פעולה ארקטי. לדוגמה, החששות מדילול המאזן האקולוגי שהתעוררו כתוצאה ממחלוקת של עשור בין איסלנד, האיחוד האירופי, איי פארו ונורווגיה. הובילו בסופו ליישוב נקודות המחלוקת, בין השאר באזור הצפון הגבוה סביב סבאלברד - בזכות החלת אמנת סבאלברד על המדף המקיף את הארכיפלג. עם זאת, נוק שמקדמת מהלכים לאוטונומיה גדולה יותר מעוררת חשש אמריקני ואת אזהרתה להשתלט על האי כדי לסכל השתלטות זרה. מהלכים אלה דווקא צפויים לחזק את המגעים בין ארצות הברית לבין דנמרק על עתיד האי כדי להימנע מהסלמה מדינית.

ד"ר ניר לויטן הוא חוקר במרכז בס"א באוניברסיטת בר-אילן ובמרכז ללימודי המלחמה הקרה באוניברסיטת דרום דנמרק.